

מועד קטן כח

משה שווערד

מיתת צדיקים מכפרת

1. תוספות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

מה פרה אדומה מכפרת - פירוש על מעשה העגל וכדאמרינן במדרש משל לבן השפחה שטינף פלטרין של מלך אומר המלך תבא אמו וכו'.

2. רבנו חננאל על מועד קטן דף כח/א

מיתת מרים לפרשת פרה אדומה מה פרה זו מטהרת חטאים ונקראת חטאת וכל חטאת מכפרת עון כך מיתתן של נשים צדקניות מטהרת ומכפרת עונותיהן של ישראל. וכ"ש מיתתן של צדיקים שמכפרת:

3. מהרש"א חידושי אגדות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

מה פרה אדומה מכפרת כו'. פי' בתוס' מכפרת על מעשה עגל וכדאמרינן במדרש כו' ע"ש והוא דחוק שנתכוין ע"פ אותו מדרש ונראה אע"ג דמוכח בכמה דוכתין דפרה קדשי בדק הבית היא מ"מ חטאת קרייה רחמנא גם שהיא נקחית מתרומת הלשכה כמו שאר קרבנות וכמ"ש התוס' בפרק מרובה לפי שצריכין לה כהנים העובדים קרבנות חשיב צורך קרבן כו' ואפי' בלא לב ב"ד כו' ע"ש:

4. המאירי על מסכת מועד קטן דף כח/א

יותר במיתת החכמים שדי במיתתם תוכחת לעם והערה למתעוררים והוא שאמרו עליה שמכפרת כקרבנות או כיום הכפורים וכל שכן בראותו שנוי המיתות כמיתה הפתאומית וכיוצא בה שיתעורר עליהן שהכל דרך גמול ועונש מאתו יתברך אשר לפני משפטו נעלמים ממנו

ענף יוסף
יח מה פרה אדומה מכפרת וכו' . ס"ל כי מיתת צדיקים מוטייל לחטאים אשר נתכוננו
נרפא להם כמו ענין סגולה שמוטייל ברפואה ואין בו טעם טעמי או מחקר כלל כי
אם סגולתי וכן היה כפרה אדומה מטהר עומאה חמורה בלי טעם וסיבה נודעה ולכן
נאמר בה חקה וכן מיתת צדיקים מכפר בלי טעם וזוהו הוקשה לאמר פרה ולס"ז לפושטים

משך חכמה ויקרא פרשת אחרי מות פרק טז

והנה מהסמיכות "בזאת יבא אהרן אל הקודש וכו'" אל מיתת שני בני אהרן, ולמה היה צריך לומר זה הדבר של "בעשור לחודש השביעי" (להלן פסוקים כט - לא) ביום שמיני למילואים. למאן דאמר דפרישת כהן גדול ילפינן מסיני [דלמאן דאמר דיליף ממילואים, משום הכי סמך לאגמורי פרישה כדאמר בירושלמי, עיין שם], אמר בירושלמי ריש יומא: מה יום הכיפורים מכפר אף מיתת צדיקים מכפרת. ולמה סמך מיתת מרים לפרה אדומה ללמדך שכשם שאפר פרה מכפרת על ישראל כך מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל. אמר ר' יודן בר ר' שלום, למה סמך הכתוב מיתת אהרן לשיבויר הלוחות, ללמדך שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקב"ה כשיבויר לוחות.

הביאור: דיום הכיפורים מכפר מצד שהוא עת רצון, והוא ענין סגולי למקום ברוך הוא אשר בו יכפר עון עמו בני ישראל. כן במיתת צדיקים הוא עת רצון, ורוכב ערבות שש ושמת בבוא אליו נקי וצדיק ומכפר, והוא מצד הסגולה. אך בתנאי שיהיה כמו ביום הכיפורים, דאימת יום הכיפורים מכפר? דוקא כשקראוהו מקרא קודש. הא במבעט ביום הכיפורים, שמבזהו ואינו מחשיבו בלבו, רק כמו כל הימים - אינו מכפר. כן בצדיק, אם מחשיבו ומרוממו - אז מיתתו מכפרת. אבל במבעט בלבו את הצדיק - אז אינו מכפר עליו. [ואולי זה כוונת "ראוי לקוברו בחיים" - היינו בחייו של חכם, שמיתתו לא כיפרה עליו מאומה].

ואח"כ אמר דוגמת פרה אדומה, שהיא גורמת טהרה, כן על ידי מיתת צדיק נתעורר האדם לעשות תשובה ולטהר מחטאיו, שמתבונן אם בארזים נפלה שלהבת וכו' וכיוצא בזה. או על דרך הני בריוני דרבי זירא, דאמרו עד השתא הוי לן גברא דבעי רחמי עלן וכו'. וזהו ענין טהרה כפרה אדומה.

5. ספר בנייהו בן יהוידע על מועד קטן דף כח/א

מה פרה אדומה מכפרת, אף מיתת צדיקים מכפרת. נראה לי בס"ד הדמיון על הטעם, רצונו לומר כמו שהטעם של פרה אדומה משום תבא אמו ותקנה, כן מיתת הצדיקים מכפרת מטעם תבא אמו ותקנה [תנחומא חקת], כי הם נקראים אם לכללות ישראל, כמו שאמרו על פסוק [שיר השירים א' ו'] בני אמי ניחרו בי. והדמיון של בגדי כהונה הוא על הכפרה, כמו שבגדי כהונה מכפרים על כמה עונות, כן הצדיקים מכפרים על כמה מיני עונות, ולהכי הוצרכו שתי סמיכות אחת ללמד הטעם, ואחת ללמד על עצם הכפרה ותוקפה:

6. ספר מגדים חדשים

מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. זיערות דבש ח"צ (דרוש יא) כתב לפרש בזוונת הגמ', למה נסמכה מיתת צדיקים לפרה אדומה, מה פרה מטהרת אף מיתת צדיקים מטהרת. ולמה דוקא לפרה, אלא להורות דמיתת צדיקים מטהר עשיית הרע שעשה ע"י שהחזיר לרשעים ולמד ממעשיהם, וכן פרה מטהרת טמאים הני מילי אס נטמא מאחר שנגע במת, אבל בטומאות היוצאות מגופו זו ומנורע אין מטהרת, כך מיתת צדיקים מטהרת באופן זה בטומאתו מהחזרות לאחרים, ולא בטומאות היוצאות מגופו ע"ש. ובהגות הגר"פ ז"ל שס העיר על דבריו, דבגמ' איתא פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת, ולא אמרו שמטהר ע"ש.

כרת

7. תוספות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

מת בחמשים זו היא מיתת כרת - בירושלמי (פ"ב דביכורים) דייק מאל תכריתו שבט הקהתי (במדבר ד) ועבודתם עד חמשים דכתיב (שם ח) מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ועוד מימי שנותיו ע' שנה דל עשרין דלא איענש עליהן נשתיירו חמשים (כדאי' שבת פט): ותימה לפי' דהא משמע בשמעתין דבחמשים משנולד קאמר ועוד יהא חמשים לאחר שנתחייב כרת והוא מיתת כל אדם.

ומיתה בידי שמים בששים - בירושלמי מפיק ממתי מדבר דאמרינן לא מת אחד מהן פחות מבן ששים ומיתה דהכא משמע זו היא מיתה בידי שמים וכרת בחמשים עד ששים ולא ששים בכלל וזהו שזרעו נכרת וי"מ דחמשים היא מיתה שבידי שמים וכי איתא בהדי זרעו הוי כרת וששים מיתת כל אדם ובשבת פרק שני (כה. בד"ה כרת) ובריש יבמות (ב. בד"ה אשת אחיו) הארכת.

8. ספר מגדים חדשים

עיי"ש באריכות

9. תוספות הרא"ש מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

חמשים ושתיים זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. בירושלמי דבכורים דריש ודבר שפתים אך למחסור, חנה לפי שרבתה בדברים חסרה משנות שמואל שאמרה וישב שם עד עולם ושנות היובל נקראו [עולם] כדכתיב בנרצע ועבדו לעולם ויצא ביובל, וכן שתיים היה כשהביאתו לשילה.

10. ספר מגדים חדשים

רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן בו'. בלקט יוסר חיו"ד (ע' מ) מביא מרבו בעל תרומת הדשן, שעשה סיוס מסכת חזימן אליו צ' זקנים כדי לפטרו גם מסעודת ששים ע"ש. ובבן איש חי פ' ראה (אות ט') כתב, כשיגיע לששים או לשבעים נכון ללבוש בגד חדש או יקה פרי חדש ויברך עליו שהחיינו, ויכוין גם על שנותיו, ויש עושים סעודה כשיגיעו שבעים ע"ש. וכן נהג מהר"פ ז"ל כמש"כ בספרו גנוי חיים (מער' י' אות טז) ע"ש.

ובענין ברכת שהחיינו בהגיעו לשבעים, כתב בשו"ת חות יאיר (סימן ע') דנראה שיצרך שהחיינו, והסעודה יש להסתפק אם היא סעודה מלוא לכן ראוי לדרוש זו ע"ש. והביאו הפתחי תשובה ביו"ד (קוס"י ריז). וראיתי בתשובה מאהבה ח"צ או"ח (סימן רלט) שהביא דברי החו"י, וכתב נראה שהוא ע"ד שכתב הב"ח אחרי שהיא ברכת שמחה אין זו משום חשש לא תשא, עכ"ל לא מלאני לבי להורות שכן שבעים שנה יצרך שהחיינו, כי גם מפשט לשון בעל חות יאיר לא נראה כ"כ הלכה למעשה כי אם עלה ומסתפק ע"ש. והנה המעיין בדברי החו"י יראה שפשיטא ליה כן למעשה שיצרך שהחיינו, ורק לענין הסעודה נסתפק אי היא סעודת מלוא. אמנם האחרונים הכריעו שיצרך בלא שם ומלכות, כמש"כ הרחיד"א ז"ל בשו"ת ברכה או"ח (סימן רכג) מאחר שלא נזכר בפוסקים ע"ש. וכ"כ בהגהות חת"ס או"ח (סימן רכה). ועיין בפמ"ג או"ח (סימן תמד משב"ז סק"ט) שסיים ע"ד החו"י ול"ע ע"ש. ועיין שו"ת מנחת אלעזר ח"ד (סימן סה) לענין לצרך שהחיינו בגמר הדפסת ספר, ויש לדון מדבריו שם לנדון דידן. וע"ע בענין זה בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן קכג), ושו"ת בית ישראל עדעלין (סימן לב).

"אין מזל לישראל" בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא"

11. תוספות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אלא במזלא תליא מילתא - והקשו בתוספות הא דאמרן בסוף שבת (דף קנו. ושם) אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם ופעמים שאין משתנה כדאמרינן בתענית (דף כה.) גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל ניהא לך דאחריב עלמא דאולי אברי' בעידנא דמזוני.

12. ריטב"א על מסכת מועד קטן דף כח/א

חיי בני ומזוני פ"י תלת מיני נינהו או חיי או בני או מזוני כדמוכח שמעת' להדיא שהביא ראייה על שלשתן אריכות ימי חייו ושיהו לו בנים ושיהו לו מזונות לאו בזכות' תליא מילתא פ"י חס ושלום שיהא תלוי במזל לגמרי דק"ל אין מזל לישראל ובטלת ברכות וקללות של תורה כי חיי ובני ומזוני כללים הם לכל טובות העולם אלא ה"ק דלאו בזכות' תליא לגמרי דמזלא נמי איכא אלא שזכות גדולה מבטלת המזל וכ"ע לא חזו להכי אלא צדיק גמור שהוא למעלה ולפי' תרי צדיקי לא דמו בהא להדדי כדמפרש ואזיל דמסייעא ליה מזלו. ומאן דאית ליה מזלא כיון דהוי בינוני שלא יפסיד מזלו סגי ליה בהכי ומאן דלית ליה מזלא צריך זכיות גדולות.

13. חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אמר רבא בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא פירוש לאו בזכותא בלחוד תליא מילתא אלא אף מזל גורם אע"פ שאינו הגון. דליכא למימר שאין הזכות מועיל לו כלום דא"כ קשיא מאזהרות שבתורה אלא דלא משמע הכי מעובדא דרב חסדא ורבא דמיתנין עלה. וי"א דה"ק שאין הזכות עוקר מהכל את המזל אלא מצילו לאדם במקצת לא מהכל. כדאמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ולחאי פירושא איכא למימר דהיינו דוקא אליבא דמ"ד יש מזל לישראל ורבא ס"ל הכין, אבל הא קי"ל כמ"ד אין מזל בשלהי מס' שבת.

14. המאירי על מסכת מועד קטן דף כח/א

לעולם אל ימנע עצמו מן הרחמים ומן התפלה ויבין וידע שהתפלות והצדקות יכריחו המזל ומערכת התולדה בכל דבר ואל יחוש למה שאמרו כאן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כי הוא מאמר יחיד לא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים ויתבאר לך חולשת המאמר ממה שגלו בכאן הסבה שהביאתהו לומר כן והוא מה שראה רבה ורב חסדא שהיו שקולים אצלו רב חסדא תיה שתין שנין ורבה חיה ארבעין שנין בי רב חסדא שתין הלולי ברבה שתין תיכלי בי רב חסדא נהינא סמידיא לכלבי בי רבה נהמא דשערי ולא משתכח הנה שלא הביאו לזה אלא מה שראה מהעדר הסדור והיא הסבה שהביאה רבים לפקפק על האמת כמו שנודע למבינים:

15. שו"ת הרשב"א חלק א סימן קמח

שאלת הא דאמרין בני חיי מזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ומפסקי התורה נראה בהפך גמור כי בזכות ובעונש הדבר תלוי.

תשובה הדבר הזה נחלקו בו חכמי ישראל בכמה מקומות בתלמוד אם יש מזל לישראל או אם אין מזל לישראל. ותמצא להן מחלוקתן שנויה בפרק אחרון של מסכת שבת (דף קנ"ו ב) וכן במקומות הרבה בגמרא. ונראה לי כי לא נחלקו אלא במקרה היחידים ולא במה ששיגי את הצבור. כי לדעת כולם כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם לטוב או למוטב. והתורה דברה על הכלל לא על הפרט. וזהו שסדרו לנו בראש השנה ועל המדינות בו יאמר אי זו לשובע ואי זו לחיים. ואף על פי שתמצא בחזקיה (ישעיה ל"ח) שמעתי את תחנתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה. המלך כצבור שהצבור וכל ישראל תלויין. וזו כדעת האומר יש מזל לישראל. אבל לדעת האומר אין מזל התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט. וכן אנו עושין מעשים על פי הסברא הזו. וכדאמרין כמאן מצלינן האינדא אמריעי ואקצירי כמאן כרבי יוסי.

16. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תט

אמרת לבאר מה שאמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. והוקשה לך מדרבא לרבא דסמיך בפתרון חלומותיו על בר הדיא.

תשובה אני אגדיל בשאלה הזאת היאך אפשר לו לרבא לומר שאין בני חיי ומזוני תלוי בזכות. והלא מקרא מלא דבר הכתוב בג' אלה שהן תלויין דכתי' (שמות כ"ג) לא תהיה משכלה ועקרה בארצך וכתוב (דברים ז') וברך פרי בטנך. חיי (שמות שם) את מספר ימך אמלא (דברים י"א) למען תאריכו ימים. וכאלה רבים. מזוני דכתיב (דברים ז') וברך פרי אדמתך. וכתוב (ויקרא כ"ה) ועשת את התבואה לשלש השנים (דברים ח') ואכלת ושבעת (דברים ט"ו) אפס כי לא יהיה בך אביון וכאלה רבים. וזו שאלה חזקה הנה הכתובים מעידים ומבטיחין כן. והם הביאו ראי' בהפך מרבה ורב חסדא. ועוד קשה מנלן מה שאמרו בהגדה כל העולם נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין. ובעית דאחרביה לעלמא ואבנייה אפשר דניפיל מזלך במזלא דמזוני. ואני משיב בכל אלה שהבטחת הכתובים אל הכלל ואין הכתובים משגיחין על הפרטים. שהרי כתיב (דברים ט"ו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ויש לנו מקום עיון בזה כתוב אחד אומר אפס כי לא יהיה בך אביון. וכתוב אחד אומר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. אלא שאמרת יצא לנו בזה ביאור רחב ודקדוק יפה בכתובים. אפס כי לא יהיה בך אביון וגמר הכתוב כי ברך יברך ה'. כלומר יברך את עמך בכלל ותתן לו. וע"י ברכות הכלל שארבה לך לא יהיה אביון מי שאין לו לפי שתתן לו ולא יהיה אביון עוד. אבל הכתוב השני מדבר מצד עצם האביון לומר לא יחדל אביון. וגמר הכתוב על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך כדי שלא יעמוד עוד באכזריות על ידי ברכותך. עוד יש לנו לדעת דהנך לא בזכותא תליא מילתא להיותם לזכאי מצד עצמו. אבל לאחריים יש מצד זכותם. וזהו שאמרו כל העולם כלו נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין. ודומה למה שאמרו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין.

17. שו"ת הרשב"א חלק א סימן מח

עוד שאלת לבאר לך ענין בא לחכמי ישראל. שבמקצת מקומות אמרו: אין מזל לישראל; ובמקומות אחרים אמרו (במו"ק דכ"ח ע"א): בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא. וכך בא להם במקומות הרבה וזה מחלוקת מפורסם להם, בפרק אחרון של מסכת שבת (דקנ"ו = דף קנ"א), ובמקומות אחרים. ואלו היה מחלוקת של דבריהם לבד, היינו אומרים דעות חלוקות הם נחלקו בזה, כפי מה שחייבה חכמתו של כל אחד וסברתו, או משמעות הכתובים, או קבלתם. כפי מה שיקרה להם, בכמה מקומות. וגם בגאולה ובביאת בן דוד, זה אומר בכה, וזה אומר בכה, ונתלו ברמיזת הכתובים (כמ"ש בפ' חלק). אבל התימ' הגדול: שבמקראות מפורשים נראה שהם במחלוקת זה, דלפי הנראה כל הייעודין שבתורה, מיוסדים על שאין מזל לישראל, שהייעודין כולם הם ייעודים גופנים. והוא שאמרו ז"ל: בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא, אלא במזלא; הביא ראייה מן המקרים המשיגים בזמנם לאנשים צדיקים אצלם, בחסידות ובחכמה, שהגיע עליהם כמעשה הרשעים. ואמרו (שם כ"ח/במו"ק) רבה ור' חסדא. מר מצלי, ואתי מיטרא. ומר מצלי, ואתי מיטרא. ובי רבה, שתין תכלי. ובי ר"ח, שתין הלולי. בי רבה, לחמא דשערי, ולא משתכח בו. והני כתובים מפורשים בהפך בבנים: לא יהיה בך עקר ועקרה; הנה נחלת ה' בנים, ויעתר יצחק; וכן השונמית. ומזונות: ונתתי עשב בשדך, ואכלת ושבעת. ובהונני נא בזאת, והריקותי לכם ברכה עד בלי די. וההפך בעוברי עבירה. בני"ם: לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו. חיי"ם: ושנות רשעים תקצורנה. מזונות: והאדמה לא תתן את יבולה. וגדולה מכולם שאמר הכתוב: ולא יקרא עוד שמך אברם, והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתך. אבל שרי אשתך לא תקרא וכו' כי שרה שמה. ואמרו ז"ל: באלו, המזל גורם, בעוד שמם כן. ובהשנות השם, ישתנה המזל. אברם אינו מוליד, אברהם מוליד. שרי אינה יולדת, שרה יולדת. וזה כענין האומר: אין מזל לישראל. כי בהיות האיש צדיק, פעמים ישתנה ענינו מחמת זכותו, או בשמו, או בשינוי מקומו. וכאלו המזל כן: מי שיקרא שמו כן, או מי שידור במקום פלוני, או שינהג, יגיענו כן. וכן וצדקתו תגרום, שלא יבא וישנה את מקומו, וינצל. והוא מאמרם ז"ל: ג' דברים מהפכין מרעה לטובה: שינוי השם, שינוי מקום, שינוי מעשה. ותמצא לראב"ע = רבי אברהם בן עזרא, ענין נאה בזה, בר"פ וארא. וכל דבריו: שלא תשתנה מערכת הכוכבים, אלא כעור העומד במרוצת הסוסים, ובא פקח וסלקו מן הדרך ההוא מעט, והנה הסוס רץ והעור לא ניזק, ולולי הפקח שהסירו, ירמסוהו הסוסים. וכ"ע = יוכל ענין = זה, סוד כל התורה כולה ביעודים, הפך משפטי הכוכבים. ופעמים יראה בכתוב הפך מזה, והוא שאמר שלמה בחכמתו: יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, ויש צדיקים וגו'; והוא ענין איוב. ואמר הנביא כמתמיה: מדוע דרך רשעים צלחה? וביבמות פ' החולץ (דף ג' ובתוס' שם) חולקים בפירושו הכתובים. דאמרו שם: מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא: מידן דיניי, וקטליה. א"ל: משה רבך אמר: את מספר ימך אמלא. ואת אמרת: והוספתי על ימך ט"ו שנה. ואמרו שם: קרא לא קשיין, תנאי היא דתניא: את מספר ימך אמלא; אלו שני דורות. זכה, משלימין לו. לא זכה, פוחתין לו. אמרו לו לר"ע: הרי הוא אומר: והוספתי על ימך; א"ל: משלו הוסיפו לו. תדע, שהרי הנביא עומד ומתנבא: הנה בן נולד לבית דוד, יאשיהו שמו; ועדיין לא נברא מנשה. ורבנן, מי כתיב: נולד מחזקיהו? לבית דוד; כתיב: או מחזקיה, או מאיש אחר. ור' עקיבא שאמר כאן: זכה, משלימין לו. הנה הוא, שיש לו בפ' אחרון דשבת: אין מזל לישראל, ולמה אין

מוסיפין. ואם אין מוסיפין לפי המזל, למה פוחתין? גם כל התפלות שאנו מתפללים על הגשמים ועל הרפואה. ואמרו: שאדם נידון בכל יום, לפי האומר: דבמזלא תליא מלתא; אמאי נידון? וכמה ששאלו בגמרא (ר"ה דף טז) לבעל מי שאומר: אדם נידון בר"ה =בראש השנה=; כמה מצלינן האיידנא, אקצירי ואמריעי. כמהן, כרבי יוסי דאמר: אדם נידון (בר"ה) [בכל יום] ואני רואה להם ז"ל, דרך אחר, וכאלו הוא דרך ג', ויש בו סוד עמוק, ברשע וטוב לו וצדיק ורע לו. ואמרו במדרש: שהראה לו הקב"ה למשה, ר' עקיבא ותורתו, ואח"כ הראה לו שמסריקין את בשרו במסרק. אמר משה: זו תורה וזו שכרה? אמר ליה הקב"ה: כך עלה במחשבה. שתוק! וזה כל ענין איוב. והוא מאמר החכם במזמור: אך טוב לישראל וכו'. ואומר על זה: ואני כמעט נטיו רגלי וכו'. ולבסוף הבין עיקר הענין, ואמר: עד אבא אל מקדשי א-ל, אבינה לאחריתם. והוא ענין עמוק מאד, לא שמעה אזני, רק כנקודה מן הגלגל הגדול, ולא קבלתי מרבתי טפה מן הים, ולא אוכל לפרש.

18. מכתב מאליהו | ח"ד, ע' 100-198

וצריך עיון. במה תלוי אם משתנה המזל או לא.

שני חלקים

✓ פשר הדבר הוא, שיש שחלקו הוא ענין מסויים בגילוי כבוד שמו ית', והעניות והעשירות ושאר הנסיבות והמצבים הם רק כלים לזה; ויש אשר העניות או העשירות הם מעצם חלקו בגילוי. מי שחלקו, למשל, בתלמוד תורה, הרי שנינו "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימו מעושר", ולהיפך (אבות ד, ט). היינו, שאם ממלא את תפקידו בשלמות יתכן ויתנו לו עוד כלים כדי שיוכל להמשיך בעבודתו, כענין "אוכל פירותיהם בעולם הזה", שהפירות הם מתן כלים נוספים לאפשר לו להוסיף בעבודתו, כמש"כ "ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'" כמו שביארנו בכמה מקומות. וכן להיפך, אם אינו זוכה, ממעטים לו כלים. והנה רבא שאמר "בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא" הוא עצמו מעיד שהוא התפלל שיהיה חכם כרב הונא ונענה, ושיהיה עשיר כרב חסדא ונענה (מועד קטן שם). כי על ידי התפלה יכול להתעלות ולהתרומם ולהידבק עוד יותר בשו"ת, ועל ידי זה יהיה ראוי לסייעתא דשמיא ולכלים שהוא מבקש. והיינו שכתבו התוספות שעל ידי זכות גדול משתנה המזל.³

אבל יש אשר חלקו בגילוי הוא, למשל, להיות עני ובעל יסורין, כי חלקו הוא קידוש ה' של קבלת יסורין באהבה. לאדם כזה לא תועיל תפלה וכל זכות לשנות את מזלו, ואפילו אם יתפלל בכל לבו בדביקות גמורה שיתנו לו עשירות או בריאות, לא יתכן שישתנה מזלו על ידי זה. וזהו שכתבו התוספות "אבל פעמים שאין המזל משתנה כהא דר' אלעזר בן פדת". ולזה התכוון רבא (מו"ק שם) כשהעיד שרבה ורב חסדא שניהם צדיקים גמורים היו, שניהם התפללו על גשמים וירדו, אבל רב חסדא חי תשעים ושנים שנה ורבה רק ארבעים שנה; לרב חסדא היו הרבה שמחות ושפע כל טוב, ולרבה הרבה אבל וחוסר כל; ומזה הוכיח רבא דבני, חיי, ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא, היינו כאשר זה מעצם חלקו, כנ"ל.

19. רבינו בחיי בראשית פרשת לך לך פרק טו

(ה) ויוצא אותו החוצה... ולפי דעתי זהו באור: (ישעיה מא, ב) "צדק יקראהו לרגלו". על כוכב צדק, ומכאן הוכיחו ז"ל: (שבת קנו א) אין מזל לישראל כי הם למעלה מהם. וכן אמרו במדרש: (שיר השירים ה, יד) "ברח דודי ודמה לך לצבי", זה אברהם שנקרא (ישעיה מא, ח) "אוהבי". על הרי בשמים, אל תקרי "בשמים" אלא בשמים. ואמרו אין מזל לישראל, באור הדבר בכלל ישראל, אבל בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד, שהרי חכמת המזלות חכמה גדולה ומפוארה היא, אין רז"ל מכחישינן אותה כלל:

20. רבינו בחיי דברים פרשת עקב פרק ח

(ח) וזכרת את ה'... שהרי כשאמרו: אין מזל לישראל, על הכלל אמרו, אבל הפרט לכל יחיד ויחיד יש מזל, וכן אמרו: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא...

21. רבינו בחיי דברים פרשת וילך פרק לא

(יד) הן קרבו ימיה למות. על דרך הפשט למדך הכתוב כי חיי האדם נגזרים ויש לכל אחד מהם ימים קצובים, והקב"ה מגיע ימי האדם אל העת הקצוב והנגזר, כענין: (שמות כג, כו) "את מספר ימיה אמלא". ולשון קריבה זה הוא נזכר בצדיקים: (בראשית מז, כט) "ויקרבו ימי ישראל למות", (מלכים - א ב, א) "ויקרבו ימי דוד למות", וזה יורה שחיינו של אדם נגזרים, והוא יתברך

ממלא אותן ומקריבן אל הזמן הקצוב והנגזר, או מאריך אותן על כל הנגזר לפי הזכות, או מקצר אותן מן הנגזר לפי העונש. ולפי הידוע שקבע הקב"ה ברקיע מהלכות הכוכבים ונתן להם כח לפעול פעולות בשפלים, והם במהלכם מועילים ומזיקים בעוה"ז, והכל תלוי במזל, שהרי חכמי התלמוד ז"ל לא היו מבטלים ומכחישים פעולה זו אבל היתה ביניהם חכמה מפוארה, ובפירושו אמרו במועד קטן (כח א) סוף פרק אלו מגלחין: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. והביאו ראיה לזה ואמרו: תדע דהא רבה ורב חסדא תרוויהו צדיקי הו, מר חיי ארבעין שנין ומר חיה שתיין שנין, בבי רבה שתיין תכלי ובבי רב חסדא שתיין הלולי, בבי רבה נהמא דשערי לאינשי ביתיה לא משתכת, בבי רב חסדא נהמא דסמיא לכלבא לא נבעי. וזו ראיה גמורה שהם מודים בחכמה הזאת, **וכן האמת כי הש"י נתן להם הכח בעת יצירתם להועיל ולהזיק, אבל הוא יתברך עם היות שמסר להם הכח לפעול בשפלים, הנה כחו יתברך עליון על הכל לא הושלל ממנו, ובידו להשפיל הגבוה ולהגביה השפל, לקיים הנגזר ולהוסיף על הנגזר ולגרוע ממנו, וכן בשנות האדם מקריב ימי חיי אל העת הנגזר וממלא אותן, שנאמר: (שמות כג, כו) "את מספר ימך אמלא", ומאריך אותן על הנגזר, מחזקיהו, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה", ואין התוספת אלא על דבר הקצוב והנגזר בתחלה, ויאמר כי הש"י הוסיף לו על הנגזר ט"ו שנה.** ומקצר אותן מהנגזר, מאחזיהו בנו של אחאב מלך ישראל שחלה והלך לדרוש בעבודה זרה וקצר את ימיו, שנאמר: (מלכים - ב א, טז) "וען אשר שלחת מלאכים לדרוש בבעל זבוב א-להי עקרון המבלי אין אלקים בישראל לדרוש בדברו לכן המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות", ופסוק זה מעיד שהיתה סבת מיתתו דרישתו בע"ז, שאם נגזרה עליו מיתה מתחלה מה בא הנביא להודיעו. נמצאת למד שהקב"ה ממלא ימיו של אדם ומקרבן אל העת הנגזר, וכן מאריך אותן על הנגזר ומקצר אותן מן הנגזר, הכל כרצונו, כי לכך נקרא ש-די, על שם שמשדד המערכה ומנצח אותה, והכל לפי השכר והעונש. **וא"כ באור המאמר: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, הוא שבא להודיענו כמה גדול כח התפלה** כי מאחר שכח הש"י עליון על הכל ולא הושלל ממנו יכול הוא ונקל לבטל כחם הגדול אשר מסר להם, כי חכמי התכונה חוזים בכוכבים מודים בכך בטענות שהקב"ה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט, והכלל גדול מן הפרט, ויכול לבטל כחו, **ובכל מה שנגזר במקרי האדם מכח המערכה אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל אלא שידאג ויצטער בלבו כענין שכתוב: (תהלים קמה, יט) "רצון יראיו יעשה", כלומר שהוא ממלא משאלות לבם בלא שישאלו כלל. אבל בשלשה ענינים אלו צריך תפלה וצעקה, וזהו שאמר: (תהלים קמה, יט) "ואת שועתם ישמע ויושיעם", ועם התפלה והצעקה ינתנו לו, שכן מצינו שנתנו שלשתן בזכות התפלה, הבנים נתנו לרחל, שנאמר: (בראשית ל, כב) "וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה", החיים לחזקיה, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "שמעת את תפלתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה". המזונות לאליהו ואלישע שכן מצינו בהן שנתרבו המזונות ונצולו מן הרעב. **ומפני זה העירו אותנו החכמים בשלשה אלו התלויין במזל והודיעונו כי יצטרך בהם רבוי תפלה, ועם התפלה יתבטל כח המזל כמו שנתבטל בשלשתן ע"י תפלה.****

22. ספר רסיסי לילה - אות מג

(ג) צורך האדם בעולם ידוע שהם שלושה דברים. חיים, וקיום החיים דהיינו מזוני, וההמשכה לדורות דהיינו בני. ואמרו ז"ל (מועד קטן כח.) **זלאו בזכותא וכו' ולכאורה זה נגד המבואר בתורה ובדברי חז"ל בכמה מקומות דהכל במשפט ובראש השנה אדם נידון על כל זה ומתפללין בכל יום תמיד על שלושה אלה.** והגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב) היינו דסביביו נשערה מאוד ומשלם העונש בעולם הזה והשכר שמור לעתיד לבוא כידוע. אבל מכל מקום הוא במשפט כפי הזכות וגם אמרו ז"ל (שבת קנו.) אין מזל לישראל וזה הקשו התוס' עיין שם. **אבל באמת הך מזלא אינו ממזלות הרקיע שהאצטגנינים יודעים שעל זה אמרו (שם) דאין מזל וכו' על ידיעתם מצד מערכת המזלות כי אצל בני ישראל הכל במשפט עליון יתברך שמו כפי כשרון נפשותם. אבל מזלא זה הוא מה שאמרו בריש בבא קמא (ב ע"ב) ובשבת (נג ע"ב) אדם דאית ליה מזלא פירש רש"י מלאך מליץ והנה זה ודאי מצד הזכות כמו שאמרו בשבת (לב.) על פסוק (איוב לג, כג) אם יש עליו מלאך מליץ והוא פשוט גם כן כי אין מליצה ולימוד סנגוריא אלא כשבאים במשפט:**

ואמנם שורש ענין מלאך מליץ שיש לכל אחד מישראל ואפילו לתינוק בין יומו כדמוכח מהא דריש בבא קמא אם כן על כרחך אינו מלאך הנוצר על ידי עשיית המצוות. רק דעצם נפש האדם שהיא חצובה מכסא הכבוד שהוא למעלה מעולם המלאכים הנה יש בו מכל העולמות שתחתיו כידוע שכל עולם עליון הוא כולל כל מה שתחתיו שהרי ממנו הוא מתפשט ויוצא וכדרך שאמרו ז"ל (חגיגה יג.) רגלי החיות כנגד כולן קרסולי וכו' וכן כל מה שלמעלה הוא כנגד כולן שלמטה וכאמרם ז"ל (סנהדרין לח ע"ב) מה שאמר נעשה אדם שאמר למלאכים וכיון שהקב"ה אמר להם נעשה אף על פי שאמרו ז"ל (בראשית רבה ח, ח) שזה לימוד דרך ארץ לימלך וכו' ודאי לא נכתב דבר שקר רק שהרוצה לטעות יטעה לחשוב שהאמירה הוא כאילו צריך לשיתופם ובאמת אין זה אלא לימוד דרך ארץ. אבל באמת אמירת השם יתברך נעשה אדם על ידי זה ממילא ניתן בו כח מכל העולמות וזהו עיקר בצלמינו שהוא כולל כל העולמות כידוע:

והיצר הרע הוא מצד עולם הזה שבו שייך זכות וחובה אבל במלאכים אין יצר הרע כמו שאמרו ז"ל (שבת פט.) אבל מכל מקום יש להם השתדלות שזהו אמירת שירה. אבל מה שלמעלה מהם גם זה אין שייך רק קבלת הארה כטעם (ברכות יז.) צדיקים יושבים וכו' ונהנים וכו' שזהו שורש נפש האדם למעלה מעלה. **ומצד שורשו בעולם המלאכים הוא המלאך מליץ דהיינו כח**

נפשו עצמה ולכן נקרא מזלא שהוא שורש הנפש מה שנפל לגורלו בתולדה שעל זה אמרו (נדה טז ע"ב) טיפה זו מה תהא עליה וכו' רצה לומר איזה נפש יושפע בה. כמו שאמרו בשמות רבה (מ, ג) דכל הנפשות מאיפת אדם הראשון יש בראשו ויש ברגלו ולכל אחד כח מיוחד:

ומליצת המלאך לפי שעל ידי העבירות מתישין כח פמליא של מעלה (איכה רבה א, ו) ואף דשם בעולם המלאכים אין זכות וחובה מכל מקום מצד הזכות וחובה שלמטה כן הוא כח השירה והשתדלות דמלאכים רצה לומר מצד שהם עצמם שורש לנפשות דישאל. **וכח המליצה הוא כפי כח המעשים כי אין בחירה ורצון במלאכים שרוצה להיות מליץ ולהגיד כך. רק שהוא ממילא שכשהאדם זכאי הרי כח המלאכיי שבו למעלה בעולם המלאכים הוא מלאך מליץ. ושורש נשמתו בעולם הכסא מקבלת אורה כראוי להשפיע לרוח ולנפש כטעם (יומא לט.) מקדשין אותו מלמעלה:**

ונמצא כפי זה הכל תלוי בזכותא [וזהו מצד הבחירה דעולם הזה ומצד הידיעה דאמת הכל תלוי במזלא ובאמת כולא חד] ואמנם עם כל זה בעולם הזה יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים וכן להיפך. ואמרו ז"ל (ברכות ז ע"ב) על רשע שהשעה משחקת לו מרום משפטיך מנגדו ואיך אפשר זה והלא כל משפטיו אמת. רק דבאמת אין לך אדם שאין בו זכות וחובה כמו שאמרו (חגיגה כז.) אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות. ואדם אין צדיק בארץ אשר וגו' (קהלת ז, כ). וענין שיקול הזכויות והעבירות כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ה הלכה ד) שהם שקולים רק בדעתו של השם יתברך ויציב פתגם כי אין בזה ידיעה כלל אף על פי שחז"ל אמרו בכמה מקומות זה גדול מזה הוא בדרך כלל כפי משפט התורה אבל משפט שלמעלה כפי פרטי הנפשות אין שום נפש דומה לחבירו:

וזהו החילוק דמזלא שאין תלוי בזכותא דהגם דתרווייהו צדיקים גמורים ושויים במעשיהם מכל מקום אצל זה מתעורר כח אותו מלאך מליץ על ידי זכויות ידועות להזיל עליו שפע בני חיי ומזוני ממזלו העליון ולא אצל זה אף על פי שעשה גם כן אותן זכויות מכל מקום בהשפטו כפי שורש מזלו יהיה ניזון בענין אחר. וכן להיפך ברשעים יש דמרום משפטיך שאין כח במדת משפט לדנונו על רשעתו באותה שעה המשחקת לו מצד איזה זכות המרעיש כנגדם ומחפה על הכל לפי משפט השעה. והדברים ארוכים בדרך המשפט שלמעלה דברים שהם כבשונו של עולם. והכלל דהכל במשפט ועם כל זה תלוי במזלא דהמשפט של זכויות וחובות לעין המשכת בני חיי ומזוני בעולם הזה תלוי במזלא:

וענין התפילה שאמרו ז"ל (ברכות ו ע"ב) שהוא מדברים העומדים ברומו של עולם היינו במקום המזלא שהוא מרומם מענין העולם הזה כנוכר. והיינו כי התפילה היא פועלת שינויים במזלא וזה כל שורש ענין התפילה כי המזלא הוא המקבל ונהנה מזיו השכינה והתפילה הוא להמשיפע יתברך שמו. וכפי תוקף ההשפעה מלמעלה כן הוא ההשתנות בבני חיי ומזוני נגד המזל. ואף תלוי במזלא היינו דעל ידי התפילה שמתרבה השפע הרי ממילא מזלו עצמו משפיע לו זה מה שלא היה לו מקודם. ואולם גם זה עדיין תלוי במזלא כדרך שאמרו (תנחומא מקץ ט) עתים הם לתפילה ואין לך שהירבה בתפילה יותר ממשא רבינו ע"ה ולא נענה כי גם קבלת השפע הוא רק כפי הראוי לפי שורשו וחלקו ממעל **ויש שאי אפשר לו לקבל יותר כלל פעמים. וגם בזה יש הרבה משפטים שונים:**

ואולם התורה עוד למעלה מזה דמאן דאחיד באורייתא אחיד בכלא (זוה"ק ריש פרשת קרח) כי הוא מדת אמת ליעקב שהוא נחלה בלי מצרים כטעם (איוב יא, ט) ארוכה מארץ מידה וגו' ואין שייך אין יכול לקבל. והתפילה הוא רק כח ההשפעה כפי מדת המקבל שהוא המתפלל. אבל זכות התורה אינו בא בתפילה על ריבוי ההשפעה רק שהיא ממילא מתרבת על ידי התורה ששם הוא שורש קבלת השפע של כל הנפשות מישראל. דידוע דשורשם בתורה דששים ריבוא אותיות נגד ששים ריבוא נפשות כנודע. והגם דמכל מקום אין כל אות דומה לחבירו וכל אחד יש לו חלק ידוע בתורה מכל מקום מצד חלקו אין לו גבול לומר שדבר זה נמנע כלל. כי כל חלק עצמו כשמגיע לעיקר שורשו ודביקותו בכל הרי מתדמה לכל שאין לו גבול כלל ועל ידי התורה הוא התאחדות החלק בכל:

23. ספר מחשבות חרוץ - אות טו

ופסח נגד אברהם היה...ופירש בזה (ח"ב מ"ח.ה) דבעתיקא תליא, והוא מזל העליון שאינו יכול להגיע לשם בתפילה ועדיין לא זכו לתורה, וגם בני חיי ומזוני דלאו בזכותא תליא אלא במזלא כמו שאמרו במועד קטן (כ"ח.ה) אי אפשר להשיג בתפילה, ועל זה אמרו (פסחים קי"ח.ה) קשין מזונותיו כקריעת ים סוף, וכן קשה לזווגן כקריעת ים סוף (סוטה ב'), דהיינו בני ואף על גב דמזוני הוא חיי שעה ונקבע בקשות על זה בכל התפילות, מכל מקום זהו למאן דקיימא ליה שעתא דאיברי בשעתא דמזוני אן שמתפלל בעת רצון ונענה, אבל מי דלא איברי בשעתא דמזוני כרבי אלעזר בן פדת (תענית כ"ה.ה) זה תליא במזלא מזל העליון דהוא בעתיקא כנודע, ואין מועיל עוד תפילה רק על ידי התורה וקריאה באמת שהוא למעלה מהמזל, ועל ידה הוא התדבקות ישראל במקור חוצבם בראשית המחשבה היותר עליונה למעלה מעלה מכל השתלשלות דאצילות: ועל ידי חידושין דאורייתא יכולין להוריד שפע חדשה מן המזל העליון, וזהו המן עצמו שהוא לחם מן השמים הוא

24. ספר בניהו בן יהודע על מועד קטן דף כח/א

ובני ידדי כה"ר יעקב גר"ו פירש, שהוקשה לו והלא החכמה גזורה מעת יצירת הולד, שהקב"ה גזור על הטיפה חכם או טפש, וא"כ איך יבקש רבא רחמי על חדשות אחר שגדל, לכך פירש ששאל על ריבוי תורה שזכה בו רב הונא, עכ"ד גר"ו. ועדיין קשה איך יבקש על עושר של רב חסדא, דגם זה כבר נגזר בתחלה על הטיפה, עשיר או עני. ונראה לי בס"ד,

דאין נגזר שיעור לעושר, כי אם רק יהיה עשיר, והוא גם כן היה עשיר מתחילתו, אך בקש על תוספת עושר שיגיע לשיעור עושר רב חסדא, וכונתו כדי להרבות צדקות וגמילות חסדים. אי נמי כונתו שיתן לו מדת הסתפקות שיהיה שמח בחלקו, כי אפשר דרב חסדא היה לו טבע זה שהיה שמח בחלקו כל ימיו, וכבר אמר התנא [אבות פ"ד משנה א'] איזהו עשיר השמח בחלקו, ולכך קרי ליה עושר בסתם. אי נמי בקש עושר רב חסדא, שבא לו פתאום בלי ביטול תורה:

25. ספר מגדים חדשים
עיי"ש באריכות

26. מהרש"א על מועד קטן דף כח/א
במזלא תליא כו'. כתבו התוס' הא דאמרינן בסוף שבת אין מזל לישראל י"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כו' ע"ש. ושם בתוס' יותר מפורש דהיינו דאין מזל לישראל דע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש והכי מוכח נמי בשמעתין דרבא בעי אהכמה דרב הונא ואעותריה דרב חסדא והם דברים התלויים בגזירת הלידה כדאמרינן פרק כל היד דמלאך מעמיד הטיפה ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע"כ דאית לן למימר דע"י אפוש רחמי מן שמיא כדעביד רבא איכא לבטל הגזירה ומזל שנוולד בו כדאמרינן בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבא אענותותא דרבה והא ענוה היא ממדות הטובות כדאמרינן פ"ק דע"ז יראת חטא מביא לידי ענוה והוא מביאו לידי חסידות ואמרינן פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל ע"י אפוש רחמי שמיא בקש לעוזרו לבא לידי ענוה כדאמרינן הבא לטהר מסייעין לו:

27. ספר בניהו בן יהוידע על מועד קטן דף כח/א
שם חלפה ליה שעתא. קשה ממה נפשך אם שלמו קצבת חייו, איך חי עוד, דמנא ליה חיים, ואם לא שלמו עדיין איך בא אליו מלאך המות ליטול נשמתו קודם הזמן. ונראה דלעולם שלמו, וניתן לו חיים מאותם הנספים בלא משפט, כדאיתא בגמרא [הגיגה ה' ע"א] בעובדא דמרים מגדלא נשיא, דאמר לה מלאך המות אי חזינן צורבא מרבנן מעביר במיליה, יהבינן ליה אותם חיים של הנספה. ועוד נראה לי בס"ד, דנשלם תיקון הנפש לגמרי ונסתלקה, ובא הרוח במקומה, ויקצוב לו הקב"ה שנים חדשים, וזה נקרא גלגול בחיים, כמה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים:

28. קונטרס עצות לזכות בדין בימים הנוראים [ע' מב]

ד' ועי' בספר חסידים לרבי יהודא החסיד ז"ל סימן קליא שכתב וז"ל, אם שואל אדם דבר שהוא שבח לכוראו, כגון על לימוד תורה או על דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו, אעפ"י שאין בידו מעשים טובים, עכ"ל, וכע"ז כתב בחובת הלבבות שער חשבון הנפש פרק ג', וכן הביא בס' כוכבי אור ח"ב בשביבי אור בשמו של רבו מרן הגר"י סלנטר זצ"ל דאם אדם מבקש על דבר אמת ודאי תתקבל תפילתו, וביאר בזה מאמר חז"ל 'קרוב ה' לכל קוראיו, יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת'. ולכאורה קשה, שאין זה דומה לכל דרשות חז"ל, דתמיד פירשו חז"ל את הפסוק, וכאן לכאו' ביארו חז"ל בסיפא של הפסוק הפוך מכרישא, שהרי ברישא של הפסוק נאמר שהקב"ה קרוב לכל קוראיו ובסיפא נאמר שאין זה לכל, וביאר בזה, דבאמת גם כאן הסיפא הוא פירוש להרישא, כלומר, דהפירוש של 'לכל אשר יקראוהו באמת' אין הכוונה על המבקש שמבקש באמת, אלא על 'הבקשה', דאם הבקשה היא על דבר אמת, כלומר, על תורה ומצוות, אזי באמת שומע הקב"ה לכל קוראיו, עכ"ד, ועי' עוד בספר חיי עולם למרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל ח"א פרק כ"ח ובס' חק המלך פסחים בקונטרס הערות על ספרי קה"י עמ' קפ"ה מש"כ בזה. [ואולם בס' שפת אמת עה"ת כעניני חודש אלול הביא בשם החידושי הרי"ם זצ"ל שג"כ הקשה כן על דברי חז"ל הללו, ותירץ באופן אחר, והוא, דכוונת חז"ל הוא עפ"י המבואר בדברי הקדמונים ז"ל דע"י אותן הצדיקים היחידים שקוראים ומתפללים באמת אזי על ידי זה יש עליה גם לתפילות של אלו שלא קראו באמת, ונמצא דכסופו של דבר ע"י תפילת הקוראים באמת שומע הקב"ה תפילת 'כל קוראיו', עכ"ד], ועי' עוד בס' וילקט יוסף שהביא בשם בעל הטולם זצ"ל שאמר בדרך צחות עפ"י דברי הספר חסידים הנ"ל לכאר מחז"ל 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', דהיינו, שהכל בידי שמים לעכב מהאדם, אך אם מבקש על חפצי שמים, תורה ויראת שמים, אזי כביכול אין בידי שמים לעכב בעדו, וכדאי תפילתו תתקבל, עכ"ד, ואם כן, אם אדם עוסק כל

29. ספר מגדים חדשים

החת"ם ז"ל צמורת משה (סו"פ בחוקותי) כתב, הטעם שלא יהבי ליה ענותותיה דרבה בר ר"ה, דכיון דיהבי ליה עשירות ממילא לא היה סגי ליה בעניות שציקש רבה בר ר"ה, דעשיר לריך שיהיה לו עניות יותר ממה שיש לעני ע"ש. ולפי דבריו מ"ש לא יהבו ליה, ר"ל דעניות במדריגה זו לא סגי ליה. ועיין להגאון מהרש"ק ז"ל בספר חכמת החורה פ' בראשית (ע' תקנ"ז) מה שביאר בטעם שלא יהבו ליה ענוה ע"ש.

30. ספר בניהו בן יהוידע על מועד קטן דף כח/א

שם דחקא רגלי דבר נתן, ואין מלכות וכו'. קשה א"כ איך הרחיב לו תחלה זמן שלושים יום, ואם בפעם ראשונה עדיין לא הגיע הזמן איך בא אצלו קודם הזמן. ונראה לי בס"ד גלוי וידוע לפני הקב"ה שיאמר רב אשי כך לחזור על לימודו, ולכך שלחו קודם הזמן וצוהו שיעשה רצונו. אי נמי הא דאין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא, זהו דוקא מלכות ממש, כענין דוד ושלמה, אבל כאן אין זו מלכות ממש, לכך אין קפידא על ימים מועטים:

31. מהרש"א על בבא בתרא דף י/ב

שהיו אומרים אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו כו'. יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתבת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים:

32. ספר מגדים חדשים

ואהררי לתלמודאי דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. במשצ"ץ לתלמיד מהר"ם (סימן תקכט) כתב, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, פירוש וקיום מלכות בידו, כשהנדיק נפטר מן העולם בא מלאך אחד ומוזכיר כל מה שלמד לשמה, ועל זה אמרין אשרי מי שבא לכאן

33. מכתב מאליהו [ח"ג, ע' 28-30]

מיתת רשעים

ברם. אצל הרשעים פרידתם מהגוף היא קשה מאד, כאמרם רז"ל (מועד קטן כ"ח: כ"ט:): „קשה יציאת נשמה מן הגוף כציפורי בפי הוושט“. (כחבל שיש בו קשר ויוצא בקושי מן התורן — רש"י). ביאור דבריהם: לרשע אין שום שייכות אל נשמתו ורוחניותו מתה בקרבו, וכיון שכל תוכן חייו היו התאוות החומריות, לכן אין נפשו רוצה לצאת מן הגוף, ויש לה יסורים גדולים כשמוציאים אותה בעל כרחיה. גם אחרי המיתה היא רוצה

לחזור אל הגוף. (כדאיא בווהר שם: „כל שבעת יומין נשמתא אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה. ומתאבלת עלוי דגופא. דכתיב (איוב י"ד) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל"). ויש לה יסורים נוראים כשמרגישה שהגוף, שהוא משאת נפשה, נרקב וכלה. כאמרם רז"ל: „קשה רימה למת כמחט בבשר החי" (שבת קנב.). דהיינו, שרואה אפסות עולם הזה שהיה כל תוכנה; ואלה הם יסורי חיבוט הקבר שבאים לזכך את הנפש משייכותה אל העולם הזה. (עיין כרך א', מאמר „מחשבות עלמא דקשוט" עמ' 303).

34. שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק ב - אבן העזר, חושן משפט סימן רמח

ומה שבעלי מסדרי הגמר' רבינא ור' אשי סיימו מסכ' זו דמ"ק במאמר הנ"ל ת"ח א"ל מנוחה אפי' בעוה"ב שנאמ' ילכו מחיל א"ח וכו', ונ"ל טעמא דכוונתם ז"ל הוא באמרם א"ל מנוחה בעוה"ב פ' שהולכין מג"ע לכסא הכבוד ומטיילין בכל מתיבות עליונות מעלה מעלה ליהנות מזיו השכינה כהולך מביהמ"ד לביהמ"ד וכו' כמ"ש הריטב"א בחי' ומהרש"א בחא"ג. ור"ל להשיג במציאות אלקות יותר ויותר היינו ילכו מחיל אל חיל ממדריגה אל מדריגה עד יראה אל אלקים בציון, והנה מועד קטן עולה בגימ' חיל צפונה, ולפי"ז המייגע א"ע בתורה ועבודה בעוה"ז שהולך מביהמ"ד לביהמ"ד ומביהמ"ד לביהמ"ד הוא משיג השגה יותר ויותר בתורה עליו כתיב וישראל עושה חיל ילכו מחיל אל חיל בנגלה כן הוא ג"כ בעוה"ב, לכך סמך לו מיד מאמר זה ת"ח שעושיין כן בעוה"ז, משיגים חיל נגלה בתורה אין להם מנוחה בעוה"ב שגם שם ישיגו חיל צפונה שכר הרוחני בהשגות מציאות ד' אשר עין לא ראתה וכו' שנא' ילכו מחיל אל חיל וכו' ר"ל מחי"ל הנגלה אל חי"ל צפונה וגם שם ילכו מחיל אל חיל עד יראה אל אלקים בציון, ולפי שמסכ' זו מועד קטן בגימ' חי"ל צפונה במספר שוה, לכן סידרו וסיימו המסכת' בזה ילכו מחיל אל חי"ל צפונה, ויובן עוד עדיפא מטעם אחר סיימו המסכת' במאמר זה, דבשם ע"ב יש שני שמות, השם י"ד הוא מב"ה, והשם נ"ז הוא ומ"ב, והם בר"ת שם מב"ה משקין בית השלחין, ומ"ב ואלו מגלחין במועד, וכל אחד מהם עולה בגימט' מ"ח במספר שוה חי"ל, דהיינו מב"ה בגימ' עם הכולל חי"ל, ושם ומ"ב בגימ' פשוט חי"ל מ"ח, נמצא פתח המסכת' בשם חי"ל הר"ת התחלת פרק ראשון וכן התחלת פרק אחרון, לכן סיים המסכ' בזה ילכו מחיל אל חיל וכו', וזה"ש לתרץ וליתן טעם על סיומא דמסכ' זו במאמר זה דווקא, לז"א הדרן עלך ואלו מגלחין במועד הר"ת שם ומ"ב עולה חי"ל, וגם וסליקא לה מסכת' מ"ק, פ' סליק לעילא ריש המסכת' משקין בית השלחין הר"ת שם מב"ה עולה ג"כ חי"ל עם הכולל, מזה תדע ותבין דשפיר סליקה לה פ' מסיימת מסכת' מ"ק בזה ילכו מחיל אל חיל.

35. דרשות חת"ס ח"ב שפד |א|

פ' מנוחת הנפש של לדיק ואחז"ל [שלהי זרכות] ת"ח אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעוה"ב. אך ענין אין לו מנוחה בעה"ז הוא ע"י תלמידיו ואנשי דורו אשר למדו דעת וחכמה ואשר הדריכס בדרך ישרה וכל מעשיהם ולימודיהם בעה"ז הם וזניהם וזני זניהם עד סוף כל הדורות הכל תלוי בו וכל מה שנעשה בעה"ז שפתותיו דונבות וכל זחינת נפשו היקרה מתעוררת עי"ז והיינו אין להם מנוחה בעה"ז — אך כבר כתבנו כי נאצדה חכמת חכמיו בסילוקו וכן הזריזות והלדקות הכל מת אחו עמו ומתה טהרה ופרישות, ומה שנשאר כאפס ואין חשוב נגדו וזכחינה זו כאלו יש לו מנוחה בעה"ז ע"כ אמרינן נח נפשי' דפלוני —